

MAI PUTEM JUSTIFICA ASTĂZI STUDIUL DISCIPLINELOR CLASICE?

Autor: Andrei Paraschiv | 14 decembrie 2021

Ne lovim adesea de ideea conform căreia o mare parte dintre subiectele studiate în școli sunt inutile și ar trebui fie transformate în discipline facultative, fie eliminate cu totul din programa școlară. Am în minte literatura, istoria, limbile străine (în special cele moarte), ramurile mai complexe ale matematicii (precum algebra liniară sau analiza matematică), logica, filosofia, muzica, educația plastică etc. Le voi numi, pe scurt, discipline clasice. Toate au în comun o lungă tradiție și faptul că nu este evident în ce fel sunt utile în viața de zi cu zi. Cel mai probabil, nu mi se va mări salariul dacă știu imperativul categoric al lui Kant, nu mă voi descurca mai bine în jungla birocratică dacă înțeleg diferența dintre ritmul iambic și cel trohaic și nici nu voi încetini încălzirea globală cu ajutorul noțiunilor mele avansate de algebră abstractă. Disciplinele clasice contrastează cu unele pe care le-am putea considera ceva mai practice sau mai aplicabile. Exemplele includ educația antreprenorială, educația civică, educația sexuală sau educația tehnologică. Acestea din urmă ar reprezenta esența procesului educațional și, în consecință, ar trebui prioritizate.

Nu m-aș grăbi nici să susțin cu tărie primatul disciplinelor practice față de acelea clasice, dar nici să îl neg vehement. Sunt de părere că problema este ceva mai nuanțată, iar complexitatea discuției constă în aceea că viziuni diferite asupra rolului educației generează atitudini diferite, fie pozitive, fie negative, asupra disciplinelor clasice. Voi încerca să delimitez două feluri diferite în care am putea înțelege conceptul de educație și să evidențiez principalele presupoziii și implicații ale fiecăruia.

Putem vorbi, în primul rând, despre o viziune pragmatică asupra educației. Conform acesteia, disciplinele școlare au un caracter instrumental, oferindu-i elevului cunoștințe de bază despre politică, economie, legislație, sănătate, tehnologie etc. Este o educație flexibilă, întotdeauna în pas cu vremurile și adaptată nevoilor concrete ale societății și ale pieței muncii. O astfel de educație va putea oferi mereu un răspuns scurt și la obiect la întrebarea „la ce îmi folosește informația aceasta?”. Cetățeanul educat, conform acestei viziuni, este un membru funcțional și bine informat al comunității, o persoană care își cunoaște drepturile și obligațiile cetățenești și care contribuie zi de zi, prin eforturi proprii, la ameliorarea lumii din jurul său. În plus, acesta se bucură de

libertatea de a își practica liber pasiunile și hobby-urile.

S-ar părea că educația pragmatică nu reprezintă o amenințare la adresa celei clasice, ci este perfect coerentă cu ea. Dacă eliminăm obligativitatea studierii disciplinelor clasice, elevii își pot folosi timpul liber obținut pentru a se ocupa de orice își doresc. Dacă vor, se pot organiza spontan, în medii mai mult sau mai puțin formale, pentru a scrie și citi poezii, a discuta filosofie sau a pune în scenă tragediile lui Eschil în limba originală. Iar aceia care nu sunt atrași în mod deosebit de nicio activitate de genul acesta, își pot petrece timpul liber stând pe canapea și uitându-se la desene animate. Oamenii sunt, pur și simplu, diferiți. Pe scurt, conform acestei viziuni asupra educației, nimeni nu este obligat să studieze nimic din ceea ce nu îi va fi în mod clar util pe viitor. Este un soi de punct de echilibru care maximizează simultan rezultatele practice și libertatea individuală.

O astfel de înțelegere a educației poate părea destul de atrăgătoare prin simplitatea sa și prin coerența cu simțul nostru comun. Însă sunt de părere că este mult prea simplistă, deoarece presupune tacit că valorile, pasiunile și interesele indivizilor sunt un soi de date fundamentale. În realitate, educația nu este doar o unealtă care ajută oamenii să își îndeplinească scopurile și să viețuiască bine în societate. Din contră, ea determină însuși felul în care vor arăta aceste scopuri. Vorbim, deci, despre o modelare la nivel valoric. Am dat mai sus ca exemplu faptul că pasionații de poezie se vor putea aduna spontan pentru a își practica pasiunea. Însă ce ne garantează că vor mai exista astfel de pasionați? Ce ne garantează că nu vom deveni, cu timpul, o societate de roboți pragmatici, foarte bine informați, deosebit de productivi și eficienți, cu un standard de trai și confort extrem de ridicat, însă trăind într-o constantă criză existențială și presați de sentimentul absurdului? Nu cumva este de datoria sistemului de învățământ să se îngrijească și de starea spirituală a societății?

Aceste întrebări mă duc spre cea de-a doua viziune asupra educației, viziunea clasică. Conform acesteia, rolul școlii nu este (doar) să ofere elevilor cunoștințele și uneltele practice necesare conviețuirii, ci să îi formeze din punct de vedere valoric și spiritual. Un exemplu bun este filosofia. Se glumește adesea despre cât de inutilă este filosofia, întrucât oferă o serie de cunoștințe atât de abstracte și de speculative încât ele nu se pot aplica concret în niciun domeniu de activitate. În plus, se discută despre cum filosofia nu garantează un job stabil și bine plătit. Și s-ar putea ca acest lucru să fie destul de adevărat. Nu există o „industrie” a filosofiei. Însă ar fi, poate, inadecvat să considerăm că scopul acestei discipline este să îi ajute punctual pe cei care o studiază în diverse situații din viața de zi cu zi. Studiul ei este, în schimb, un amplu proces formativ în care individul capătă complexitate și profunzime în gândire, înțelegând mai bine complexitatea marilor probleme ale vieții și gândirii umane (precum sinele, politica, etica, știința, arta etc.). Cele spuse aici se pot extrapola la nivelul oricărei alte discipline clasice.

Astfel, consider că viziunea clasică este mai amplă și mai puțin reduționistă. Însă aceasta este problematică prin „paternalismul” care o caracterizează. Pe scurt, elevul este obligat să ia parte la un proces educativ a cărei valoare îi este de neînțeles în primă fază, promițându-i-se însă un dar pe care îl va înțelege și aprecia mai târziu. I se promite că, provocându-i-se un minim „rău” imediat, i se va provoca un bine mult mai mare în viitor, unul pe care nu îl poate concepe încă, dar de care se va bucura înzecit. Are foarte mult sens să avem o astfel de atitudine în creșterea copiilor. La urma urmei, aceștia tind să caute plăceri simple și imediate, neînțelegând că, pe termen lung, ar fi de fapt benefic să acționeze contrar primelor impulsuri. Este de datoria părinților să își ghideze copiii, să ia unele decizii pentru ei, să le interzică anumite lucruri, să îi pedepsească din când în când pentru a-i învăța o lecție importantă. Însă nu este clar, în opinia mea, dacă putem aplica un astfel de raționament și la nivelul sistemului de învățământ.

Un apărător al viziunii pragmatice asupra educației va susține, probabil, că nu este de datoria statului, prin intermediul școlilor, să își modeleze valoric și spiritual propriii membri conform unui anumit ideal. Paternalismul ar fi pur și simplu nedrept sau poate tiranic, subordonând nevoile și dorințele imediate ale cetățenilor unei abstracțiuni. Sistemul de învățământ ar trebui să rămână, deci, cât se poate de neutru și imparțial. Societatea se schimbă, interesul pentru anumite discipline pur și simplu dispare cu timpul, iar educația ar trebui să se conformeze acestei realități, nu să se opună ei. Aceasta nu înseamnă că ar trebui să acceptăm resemnați despiritualizarea treptată a societății, ci pur și simplu că armele cu care acest fenomen ar trebui combătut sunt complet altele, mai ales în epoca Internetului și a mijloacelor alternative de educație. Observăm astăzi, de exemplu, o explozie a canalelor de YouTube de popularizare a științei.

Putem observa cum această tensiune dintre educația clasică și cea pragmatică oglindește celebra problemă a rolului statului în societate și a responsabilităților acestuia. În tot cazul, consider că întrebarea cu privire la rolul și granițele educației nu are un răspuns clar, ci că depinde de valorile și convingerile fiecăruia dintre noi. Polemici vor exista mereu, însă este important de clarificat ce fel de viziuni și convingeri se află în spatele acelor care atacă sau, din contră, apără anumite discipline sau stiluri de educație.

Cât despre mine, s-ar putea să fiu unul dintre puținii susținători ai educației clasice din rândul celor tineri. Nu mă voi numi un apărător al acesteia, întrucât nu consider că i se poate face o apologie suficient de puternică. Nu știu, de exemplu, dacă studiul logicii formale m-a ajutat vreodată din punct de vedere practic sau dacă m-a transformat într-o versiune superioară a mea. Sunt de părere că gândirea este un proces mult mai intuitiv și mai organic de atât. În schimb, nu consider că multele ore petrecute citind, studiind, făcând exerciții și încercând să înțeleg natura și coerența legilor fundamentale ale gândirii umane au nevoie de o justificare practică. Iar atunci când încerc să îi arăt cuiva

valoarea non-instrumentală a studiului unor discipline pe care pur și simplu le găsești fascinante, nu fac apel la argumente raționale, ci las sclipirea din ochii mei și pasiunea din vocea mea să își facă treaba.

Imagine: Morgan Weistling - „Country Schoolhouse” (1879); Sursa: Classroom Counterpoints